

United States Holocaust Memorial Museum

Rozhovor s Aladárom Vitkovičom

RG-50.688.0012.01.01

Dobrý deň prajem.

Dobrý deň prajem.

Povedzte nám prosím vaše meno.

Aladár Vitkovič.

Kedy ste sa narodili?

Piateho desiaty tisícdeväťstotridsaťtri.

Kde ste sa narodili?

V Hanušovciach nad Topľou.

Ďakujem, pán Vitkovič, my sme pred pár týždňami vás navštívili a vy ste nám pri tej návšteve porozprávali vaše spomienky na obdobie Slovenského štátu a Druhej svetovej vojny. Dnes sme za vami prišli znovu, aby sme si vaše spomienky nahrali na videozáznam. Chcem sa vás opýtať, aké sú také vaše prvé spomienky, na čo vy si pamätáte z detstva, na židovské rodiny tu v Hanušovciach?

No všetky tak väčšinou... no viete, ako mladý chlapec... Ale mená mi utkveli dosť veľa, hej, pretože otec chodil opravovať určité také údržbárske práce, zámky a tak ďalej pre tie rodiny, zvlášť pre toho pána Vola, Chemčo čo sa volal, čo mal výkup liečivých bylín, hej, no a ďalší tam potom... Gold, Friedmannovci, no tak to už, tak to bolo zvykom, že vždy, keď trebalo, tak požiadali otca, aby im to opravil, hej, no.

Aké ďalšie židovské rodiny si pamätáte, okrem týchto spomenutých?

No tak môj priateľ, spolužiak, bol Erwin Szibser, oni potom, hej, po vojne odišli do Izraela, jak boli tieto, hej, vlny, s rodičmi. Sme do školy chodili práve tu, v tejto budove. Po vojne, lebo tu bola zbúraná škola, stredná hej, takže tu sme chodili. Tak veľmi dobré spomienky mám na neho. No a potom ten pán Vol, čo vykupoval tie liečivé rastliny, tak mal tam syna i dcéru, ona sa potom po vojne vydala za jedného dôstojníka, bývali v Košiciach, syn neviem, kde je. A už potom po vojne niekoľko rokov... či odišli tiež do Izraela neviem, ale tak si pamätám. No potom Gold, tiež išli myslím v tej druhej vlne po vojne, čo išli do Izraela, s manželkou i s deťmi, aj sa deti tu narodili. Ona žije v Izraeli, manžel zomrel, má teraz osemdesiatšesť rokov.

A aký bol ten život ešte pred vojnou, predtým ako vznikol Slovenský štát?

No tak to väčšinou, väčšinou to boli obchodníci, hej, mali krčmu, hej, mali obchodíky. Gold, starý Gold, ako pán, mal na námestí, väčšinou to osídlenie bolo na námestí, ako som dal tie mapky, že pamätám, kde boli tie obchodíky, tak Gold, no... a ten... ten mladší Gold hovorím, on odkúpil po

vojne takú roľu za mestom, a si postavil dom. A práve tam v Bratislave žije Andrej Kučinský, kde sa priateli so synom toho Golda.

Ale chcela by som sa ešte vrátiť do toho obdobia pred vojnou. Pred tým, ako vznikol Slovenský štát, koniec Slovenskej republiky... Vy ste bol... vy ste bol ešte teda chlapec, hej...

No ja som mal deväť rokov...

Ale vraveli ste, že ste aj s tým otcom, ten váš otec, že chodil nejaké také remeselné práce hej vykonávať...

Áno, áno.

Vy ste niekedy chodievali s ním do týchto židovských rodín?

Hej, aj sám som niekedy chodil, však práve do toho Golda, to ešte bývali hore, jak u Šachnera to volali, tam podľa tej mapky, no a také zámky, kľučky a také ďalšie veci, už som tam pri otcovi...

Ste aj vy chodievali sám?

Hej, hej, párkrát, no, párkrát som chodil.

Áno. A čo ste spomínali toho spolužiaka Erwina...

Áno.

Toho ste mali na základnej škole spolužiaka?

Áno, áno, áno, na základnej škole bol spolužiak. Ešte po vojne hovorím tu sme chodili. V tejto budove dole.

A mali ste aj nejakých iných židovských spolužiakov okrem neho?

No tak tí, čo boli už starší, starší, hej, ale on... oni tam vyrábali sódové vody, hej, mali výčap, takže tak sme sa kamarátili s ním. Ako je stará pošta dole, tam bývali, no a ostatní to už takí vekovo starší boli, tak to každý mal svoje, no. Takže tak to pamätám.

Ako to vtedy bolo, väčšina tých obchodov bola židovských alebo...?

Áno, áno, áno.

Alebo...?

Áno, tak napríklad mali, väčšinou ten rozličný tovar, to neboli ako teraz, hej, rozličný tovar. To potom mali kričmu, ten, to volali do Čmen... to neviem priezvisko pôvodné, ale viem, že sa volal do Čmuľa, no, tak volali...

Do Čmuja?

Tak do Čmuľa, hej.

Hm.

No a oni mali krčmu. No potom bol lekárnik Altmann, manželku mal, syna, dcéru. Potom ten Friedmann do... do... do Kotka volali, hej, ako také prímenie, hej. Tak jeho syn bol starší, nie... myslím, mal by žiť, ten, ten Kučinský, čo som spomínal. Pani Goldová, hovorím, žije v Izraeli ešte, ona má osemdesiatšesť rokov, tak sa navštevujú v Bratislave, potom chodia do Košíc za Chaimovičom, takto udržujú taký kontakt. A ten Kučinský sa priateli s tej Goldovej synom, a oni sa navštevujú, on teraz bol, bol v tom meste Jericho, to je nádherná krajina tam, tak to... Takže taký kontakt udržujú, keď príde... skoro pravidelne každý rok prichádza tu.

Ale ostaňme ešte chvíľočku tu v Hanušovciach a v období konca prvej Československej republiky, to, čo ste mi teraz porozprávali, ako boli tu tie židovské obchodíky, že teda oni prevažne boli obchodníkmi, hej...

Áno, áno. Áno... Tak boli mäsiari... mäsiari, mäsiarstvo tu bolo, dve. Potom mali stavebný materiál, drevo, Šonberger (Schonberger) sa volal, však tam mám... No že predávali stavebný materiál, dosky a také tieto, no.

Myslím si, že v tom prvom rozhovore ste aj nejakú pekáreň spomínali ...

Áno, pekáreň, áno, pekáreň bola, pekáreň ešte existuje, existuje, ale už nie je funkčná, len tá budova existuje, tu vyššie, ako je ten, podľa tej mapky, ako je ten Vol, riadne sa volal, ale inak mal prímenie Chemčo, hej. No tak tam vpredu mali obchodík, čo predávali chlieb, aj takzvané perece. Mali také točené... perece to volali, no a mali takého jedného chlapca, on mal takú nošu drevenú, no a tam chodil po domoch predávať tieto perece, to sa volali hej.

A to bol tiež židovský chlapec, od nich?

Áno, to bol myslím ich syn. Myslím takto, hej. No a v strede bývali, lebo bol obchodík, potom byt, a vzadu bola tá pekáreň, hej, čo piekli chlieb.

A on sa tiež volal Vol, tento pán, ako ten, čo mal tie...?

Nie, toto... toto meno mi neprišlo na...

Aha.

Pekár nie, nie. Vol bol ten vykupovač liečivých rastlín.

Áno.

Hej, hovorím, on mal syna, aj dcéru. Oni sa po vojne vrátili, a potom mimo, mimo, keď boli tie vlny do Izraela čo sa hlásili, lietadlom tu z Prešova odišiel do Švajčiarska, potom neviem.

Ten pan Vol? Áno?

Áno. Hej.

Čo sa...

A potom pardon ešte, potom ďalej bol takzvaný Gottesmann. Bola taká rodina, hovorím ten Friedmann Kotko, to mali hovorím také pekné dcéry, aj synov. Jeden ten syn mal by žiť, ale to si nie som istý, pretože on bol starší vekovo. To sa potom rozpáchlo všetko, hej. Napríklad tí Grunwaldáci, Grunwald čo sa volali, hej, tak potom si po vojne dali poslovenčiť, sa volali Horanský. Hej, Grunwald, Grunwald ako les, po tomu, hej. No a oni tiež sa rozpáchli. Najdlhšie tu bol

Chaimovičovský rod, ináč oni pochádzali z Podkarpatskej Rusi, a prišli tu neviem v ktorom období už, do Remení. Oni gazdovali tam, hej, mali kone, vozili drevo a také takéto, hej, ale udržali. Potom odišli z Remení, tuto vybudovali si dom, no a tu sa presťahovali, tak tam bol... to boli traja synovia, Jur, Jankeľ a Jakub, hej.

A s nimi ste sa vy poznali?

Prosím?

S nimi ste sa vy poznali?

Áno, áno, hej. Ona potom manželka toho Jura, on chodil, mal kone, tak mala obchod so zeleninou. To boli tam, kde bol ten Horanský – Grunwald, no a tam bol niekedy sklad na, na tieto umelé hnojivá, a v tom sklade urobili obchodík, predávali tam ovocie, zeleninu a takto, hej. A oni poslední potom sa odsťahovali do Košíc, jeden ten Jankeľ išiel do zeleniny, robil, ako sa volá podnik, Zelenina a ovocie Prešov, tam pôsobil.

Ale toto už hovoríte o období po vojne.

Po vojne, hej, hej. Hej. Oni...

Ešte by som sa teda chcela vrátiť...

No.

Do obdobia pred vojnou, do obdobia, keď vznikol Slovenský štát. A do tej situácie, že čo sa dialo v tom období, keď vznikol Slovenský štát?

No tak...

Ako si vy na to spomínate?

Tak ako som uviedol... ináč takto si ľudia nažívali, že neboli také nejaké zlé vzťahy, hej, že... že bola tu nezamestnanosť, tu väčšinou bolo roľníctvo, hej, a také remeslá. Takže peniažky keď predali gazdovi, tak napríklad nejaké sličky, kurčatá, alebo... alebo syr, maslo, vajička, takže z toho žili, hej. Tak išli do týchto, hej, rodín. No a ten pán Vol, vykupoval ovocie, rôzne tie byliny, maliny, černice cez leto, hej, tak tam... alebo čerešne divé, alebo hrušky, potom väčšinou vykupovali... Cigáni, ako Rómovia, chodili na tú, čo voláme... to... borovica sa volá...

Borievky?

Borievky, áno, hej, to tie chodili... No potom mal, mal tam ženy od nás, to sú z mesta, ktoré mu tam sušili, hej, tie veci...

A to vy si tak pamätáte, že keď ste tam chodili?

No pravdaže, že...

Hej ste...

Áno. No a on mal tam, potom vybudoval, sklady ešte teraz stoja drevené, to sú takzvané sušiarne, no a tam sušili tie liečivé rastliny alebo tie borievky. No a potom mal v tom starom kaštieli, čo tu je vedľa kostola, tak tam mal na povale tiež také priestory, tiež, tam sušil tie byliny, no a potom tie ženy,

ako sa to vysušilo, také veľké vrecia, to balili, a on potom expedoval do Švajčiarska, do týchto vecí, sa s tým zaoberal.

Tak to mal veľký podnik, hej.

Hej, ale veľmi dobrý pán. Manželka bola taká trochu prísnejšia, ale on bol veľmi taký ľudský, skutočne dobrý chlap.

Ako si vy spomínate na tie zmeny, ktoré nastali, keď zaniklo Československo, keď sa rozpadla Československá republika a vlastne vznikol Slovenský štát?

No tak... predtým napríklad Košice boli pod Československom.

Ale myslím tu v Hanušovciach, život, ako vy si spomínate... či sa niečo zmenilo, ako si to vy pamätáte z detstva.

Tak hovorím, tu bol taký chudobný kraj, lebo tu bolo väčšinou roľníctvo, hej, no a tu nebola žiadna fabrika v okolí, to bolo... to boli v Skrabskom „paľenčareň“ (*pálenica*), v Kapušanoch. Tu široko ďaleko žiadny priemysel nebol. Tu to bolo chudobné, veľké tu bolo vystaňovalectvo, do Ameriky, veľa našich krajanov išlo do Ameriky, do Argentíny, do Kanady, hej. Lebo nebolo z čoho žiť, hej, no tak takí mladí ľudia, keď išli na zábavu, tak rodičom zobrali nejaké obilie, to predali, alebo sliepku alebo vajíčka, to mali ako... ako na zábavu ako sa hovorí, lebo do krčmy.

Aké sú vaše spomienky na to, čo sa stalo s tými židovskými rodinami, ktoré ste nám teraz popisali, že tu žili a mali tie svoje obchodíky a podobne?

No ináč, takto že... tu ľudia od nás, z obce chodili, keď bol ten známy šábos, hej, čo bolo, keď nemali čo robiť, hej, nesmeli robiť cez sobotu, no tak chodili im tam kúriť do pece, hej, no tak za nejaký poplatok, tam dostal pár halierov, ako sa hovorí. Takže takto nažívali, ale nebolo, že by nejaký taký... by boli rozpory alebo sa...

Rozumiem. Ale predsa len, čo sa s nimi stalo neskôr, oni tu...?

No neskôr, to bolo v štyridsiatom druhom roku, tak v lete, to myslím v auguste tak, čo vyšiel ten zákon, že sa museli hlásiť, hej, za... tie hviezdy nosiť, no...

Vy si pamätáte, že nosili...?

No tak to, no, ako chlapec: Ale potom prišli... tak... bolo to v polovici augusta štyridsaťdva, nákladné autá, vyhlásili, to boli gardisti z Prešova, hej, tri autá. A tam od mosta, jak som spomínal, tak tam boli pristavené, to je asi... takých dvesto metrov môže, tak tam boli autá, na nich chodili, tie rodiny, ich navštevovali a ako ich dávali do tých aut, hej. To boli tri autá...

Aké to boli autá?

Nákladné autá, nákladné autá. Vtedy aké boli, no?

Aké veľké boli, koľko ľudí sa do nich asi zmestilo?

No tak ono... cez tridsať, možno viacej, podľa toho, keď sa pohodlnejšie, lebo vtedy len mohli si zobrať len do ruky, hej, toto ostatné všetko nechali, majetok, dom, hej. No a tí známi, ktorí už tak povedali, že idú, že by dozreli na to, a po vojne ktorí sa vrátili, tak im to vrátili, hej, časť tých... mali

rôzne skrine a tak, no hej... Tie osobné veci si mohli zobrať, kufre a také, no. Čo sa tyká, do ruky, keď s deťmi.

Skúste si tak presne vybaviť v mysli, v tých vašich spomienkach, že čo presne ste videli, keď ste videli ten príchod tých áut, čo sa tam dialo, aká to bola situácia?

Tak tam ináč nepustili blízko do toho, ku týmto hej, pretože oni to riadili, to myslím po dvaja boli pri aute, ako...

Pri každom aute boli dvaja?

Šofér plus dvaja títo, hej. No a ako ich už naložili, tak potom na Prešov ich odviezli, to plakali ľudia, však to viete, to bolo také... je to trápne, bolo to trápne, lebo hovorím, tu nebolo skutočne nemôžem povedať, že by bol dajaký zlý vzťah alebo boli nejaké také výtržnosti sa robili, že neboli. Ja viem, že nie.

Vy ste videli, ako tie autá prišli?

No ja už som prišiel... ja bývam hore, na Prešovskej, lebo vtedy nebola ulica, ako teraz, teda mesto, hej, no tak sme ako chlapani išli pozrieť, tak na tom moste, čo som vám ukazoval, tak to bol drevený most, sme pozerali, že čo, hej, lebo tam nebol prístup k týmto, hej. No, ako ich naložili, hovorím, že potom na Prešov ich zobrali, viacej nemôžem povedať, čo ako ďalej bolo, to už neviem. Niektorí sa ukryli, napríklad ten Gold, čo som spomínal, čo pani manželka žije, tam bol v Bystrom u tých Hamzových, sa ukrýval hej. Sa ukrýval, ja už neviem presne, v ktorej tak... že sa ukryli pred tou... pred tým, hej. Že neboli zobratí do tých áut.

Hej. Hej.

Vtedy raz to zobrali a viacej už nie, sa už neopakovalo.

Takže to ten jeden raz ste videli toto, čo sa dialo.

Áno, áno.

Vy ste ako vedeli, že čo sa deje?

No tak, ľudia išli, hovorili, že berú židov? „Berú židov,“ ako... no... tak každý bol zvedavý, čo to, ako to dopadne, hej, no. A tam nebol prístup, tam nesmel nikto.

A z akej vzdialenosti asi ste to videli?

Hovorím, od mosta môže byť tak dvesto metrov, možno viac, to viete.

A videli ste, koho brali?

No tak to už... podľa toho, lebo keď z tej vzdialenosti tak to už ťažko povedať, ktorých zobrali. Väčšinou, väčšinou ich zobrali, väčšinou hej. Väčšinou ich zobrali tam.

V koľkých asi domoch ste toto videli, že ich berú?

No tak to... oni chodili po domoch títo gardisti a... mali zoznamy a brali, hej, no a brali, no. No viete, to každý mal oblek, zahalený, no tak, no už ako sa...

Tí dvaja chodili... lebo vraveli ste, že prišli tri autá naraz.

Áno, áno, áno. Tak jedno za druhým prišli, to tak to hej. A na jedno miesto boli umiestení a potom išli, išli po tých domoch...

A oni teda potom vystúpili z tých áut a potom každý z nich išiel teda, každá tá dvojica išla do iného domu?

Že by išli... áno, to je jasné, že. Išli tam, a že by nastúpili do áut. No tak to stačí, si stačili nabaliť, hej, hovorím, osobné veci, a všetko nechali tam, zariadenie čo sa týka.

A oni obidvaja vošli do vnútra do tých domov?

No tak ja som tak nevidel celkom či tí dvaja, alebo viete ako, to ľudia sa motali hore dole, každý bol zvedavý, hej, viete, ako to na dedine. No len som videl tu v centre tak, tu chodili hej do dvorov, no a vyzývali týchto podľa mena, hej, že by dali im ultimátum, neviem či hodinu či polhodinu majú, na zabalenie vecí, hej...

A toto vy ste počuli, ako ich vyzývali?

No tak, že ich vyzývali nemôžem potvrdiť, ale išli do dvora, kde bývali, no a jasné, že museli osloviť ich, hej. Predpokladám, že muselo povedať, že „xy“, hej, podľa mena, hej, že by sa dostavili k autám, hej, lebo autá boli, hovorím, v centre.

A z tej vzdialenosti, kde vy ste stáli...

Na moste, na tom drevenom moste...

Mohli ste vy počuť niečo, že sa... nejaký rozhovor, že by tam bol prebiehal?

No tak viete, každý...

Dalo sa niečo počuť, spomínate si, že...?

Sa viete, sa každý pýta, čo a ako, nie? Rodina keď išla, otec, mama, hej, viete, ako to, no to... sa rozprávali. Potom boli ľudia, že čo im odkázali, že čo majú tam doma, že by im to zobrali, lebo to nechali otvorené všetky tieto... Tieto domy, hej.

Oni tie rodiny, ktoré brali, ste počuli, že by sa boli rozprávali s ľuďmi, ktorí tam stáli okolo?

No hej, no tak pravdaže, však žili tu, poznali hej jeden druhého, no tak mali rozhovory, hej, že by dali pozor, no tak viete, také tie nutné veci...

To vtedy, v tej situácii, keď ich odvádzali, hej?

No áno, áno, áno, áno.

A koľko tam bolo asi okolostojacich ľudí?

Mimo nich?

No tých, čo sa prizerali, tak ako vy.

No tak... tak vyše sto muselo ich muselo vidieť. Hej, lebo to z jednej strany, z druhej strany, no tak každý bol ako zvedavý, čo...

Hej.

Čo ďalej, lebo čo... lebo to nikto nevedel. Kde idú, kam idú, hej, nikto nevedel.

A čo... tí prizerajúci ľudia, aká tam bola atmosféra, čo si hovorili, ako sa vám to vybavuje?

Smutná, smutná, smutná vec, lebo viete to... Predsa tu roky žili, s tými ľuďmi sa poznali... no a viete ako to. Plakali, plakali jedni i druhí, no. Plakali, plakali jedni i druhí, lebo nevedeli, kde idú, kam idú, čo bude s nimi, hej. Nikto nevedel, hej, takže...

Hej, vraveli ste, že teda neviete presne, že koho ste videli, že ich berú?

No tak viete, tak toto, taká vzdialenosť, oni išli z tých dvoroch, hej.

Videli ste, ako ich tam...

No hej, z tých dvoroch, lebo väčšinou to boli v centre, hej, no tak išli z tých dvorov, tak som videl, že ktoré, kto tam býva, hej. Ale identifikovať presne...

A koľko ich tam bolo, týchto židovských rodín? Koľko ľudí tam bolo, čo takto tí gardisti...?

No tak... tak cez stovku muselo byť, cez sto... cez sto... možno stodvadsať, stodvadsať no...

Tie autá nákladné boli...?

Áno, toto...

Plné?

Boli autá nákladné. Prosím?

Plné boli tie autá, keď oni nastúpili?

No tak hej, to je jasné, keď každý mal kufor, kufre, takže to mali... priestor malý bol, hej, to bol. To zakryté cely mali, no hej. To bolo tak...

A spomínate si, že by mali, tí židia, ktorých odvádzali z tých domov, že by boli mali nejaké označenie na sebe?

Ja, ja osobne som nevidel, lebo mali, čo som vedel mali nosiť tie žlté hviezdy, hej. Ja som nevidel na tých kabátoch, lebo to mali mať na kabátoch, hej, to mali také tie hrubšie oblečenia, hej, viete, do cesty, no a nie na každom kabáte každý mal, hej, no tak niektorí mali povrchu, niektorí... hej...

Hm.

Ale ja som nevidel.

Tam ste nevideli...

Nie, nie, nie.

V tej situácii.

Nie.

Hej. Rozlúčili sa nejako tí židia, ktorých odvádzali, že by boli zakývali alebo nejako sa rozlúčili s tými okolo sa prizerajúcimi ľuďmi?

Áno, však viete dobre, keď susedia boli na dvore, hej, no tak viete dobre, tak každý... sa vyobjímali...

Aj mohli sa takto stretnúť?

No, keď šli z dvora...

Hej, aha.

Ako susedia bývali, no tak viete, ako sa vybozkali, no...

Tým nebránili tí gardisti?

Nie, nie, nie, nie, nie.

Lebo vy ste spomínali, že vy ste nemohli ísť bližšie, že tam vám už nedovolili.

Ale hovorím, čo som videl, tu napríklad Friedmannovci, hej, no potom tu... zaklali si, poplakali, jedna strana, druhá strana, hej, že... Nikto nevedel, kde idú, čo idú, no takže. No a dali odkazy, že by dali pozor na tie veci, aj čo by mohli si zobrať z týchto domov, hej, nábytok a takéto veci, periny a takéto ďalšie zariadenie, lebo všetko museli nechať, hej. A nechceli, že by to niekto rozkradol, takže už dali pokyn, aby si to zobrali+ až sa vrátia, že im to dajú naspäť ako.

Hm. Ja sa snažím si tak... nejako vytvoriť pre seba taký obraz, že ako vyzerala tá situácia, preto sa vás... Vy ste totiž spomínali, že vás... Vy ste boli na moste a nemohli ste ísť bližšie, že vás už nepustili.

Nie, nie, nie, nie. Ja som, hovorím, pri tom starom moste... to bol drevený most, no tak sme sa, ako bolo to zábradlie, tak sme tam boli opretí, hej... to viacerí...

A keby ste boli chceli ísť bližšie, dalo sa ísť bližšie?

Tak ani sme,... tak to, že oni nepustili tam. Lebo to viete, ľudia boli dookola, ale pri autách to nesmeli byť blízko, lebo tam sa to miešalo, hej, ako sa hovorí, do pece, no...

Takže ešte, keď vychádzali zo dvora, tak ľudia sa s nimi mohli stretnúť a potom už ďalej...

To je jasné, keď susedia bývali vedľa, hej. No, tak však sa dozvedeli, že ich berú, no tak ľudia sa zhýkli, no, to bol taký kritický čas, hej, že...

A tie rodiny, keď teda odchádzali oni z tých dvorov, kto tam bol, boli tam aj muži, ženy, deti?

No hej, no tak kto býval tam v tom dvore, však...

Celé rodiny odchádzali spolu?

No tak pravdaže. Kto bol tam, tak každý už... viete, niekoľko rokov, tak roky tam žili, tak viete, tie vzťahy boli. Tí mali, gazdovia mali kravy a tak ďalej, bolo treba mlieko a tak ďalej, neboli mliekarne, takže... Aj mlieko, alebo sliepky, alebo vajička, hej, dávali im, lebo oni keď nechovali, takže od tých gazdov si kupovali, hej no.

A v tej situácii, ktorú vy ste videli, nerozdeľovali tí gardisti, nerozdeľovali tie rodiny, že by dali mužov osobitne, ženy osobitne...?

Nie, ja som nevidel, nie, normálne rodina išla spolu, hej, rodiny s deťmi, mali svoju batožinu, hej, ktoré tam...

A vy ste spomínali, že prišli, že to boli gardisti z Prešova?

Áno, áno.

Ako ste vedeli, odkiaľ oni sú?

No lebo išli smerom na Prešov. Oni prišli z Prešova a na Prešov išli naspäť, hej.

Z toho smeru, hej...

Hej.

A mali uniformy oblečené?

No hej, mali, mali uniformy.

Gardistické uniformy, to ste videli?

Áno, áno, áno, áno. Mali uniformy.

Aj boli ozbrojení?

No tak mali pušky, ako služba, hej, no tak...

Na pleciach mali pušky?

Hej, hej, hej.

Ako sa tí gardisti správali k tým židovským rodinám?

No ja nemôžem povedať, že by sa boli nejako zle. To viete, aj medzi nimi boli všelijakí, ale ja som nevidel, že by boli napríklad ich napádali alebo nejako... Len ukázali, že musí do toho auta ísť, ale nejaké také zákroky, nejaké také hej, že by... čo ja som videl, to nič nerobili, no. Prišli tam do domu, kde bývali a oznámili, že tí a tí, hej, dali... neviem, či to polhodinu alebo hodinu myslím... na zbalenie vecí, hej.

A to celý čas ste tam stáli a ste sa na to pozerali?

Tak to viete, sme boli zvedaví, ako sa hovorí, deti. No takže tak, niektorí sme odskočili domov, na... hej, no ale tak... Každý bol zvedavý, ako sa hovorí.

Hej.

Čo to bude, ako to bude, hej, taký rozruch.

A tie autá tri boli, ste vraveli?

Hej, hej.

A oni tie autá počkali, kým sa naplnia...?

To bolo blízko, jedno vedľa druhého, tri autá tak. Lebo to nebolo také námestie, ako teraz, hej, to bol tam... tam šiel taký potôčik, hej, ako je teraz, keď ste išli cez mesto, taký kanál fakticky, hej, hlavného potoka kanál, a tam bol taký priestor. To nebolo tak upravené, ako teraz, hej. Tam na strede bola studňa, obecná studňa, kde sa čerpala voda, hej, lebo nemal každý studňu doma, hej, tak tam chodili pre vodu, z viacerých domov, hej.

A tie autá teda počkali, oni odchádzali naraz, alebo postupne? Keď sa jedno zaplnilo, odišlo či...?

Išli potom naraz, lebo takto, oni prišli postupne, hej, v rozpätí, takže by sa dalo prechádzať medzi autami, hej. No a jak boli už naložené, hej, tak išli zase na Prešov, hej. Za sebou tak, s odstupom času, hej.

A bol tam s tým gardistom i niekto, ich veliteľ, že to jeden organizoval, alebo oni už tak samostatnejšie?

To ja nemôžem potvrdiť, že by tam... boli tam dvaja v každom aute a či to bol, kto bol ako zodpovedný...

Či ste nevideli, že niekto bol taký viacej ako...

Nie, tu sa ani nikto...

Aktívnejší?

Ťažko povedať, ktorý bol veliteľ, vtedy ako deti...

Tak ako vy ste to vnímali, hej, to nás zaujíma, že...

To bolo také trápne, no, predsa tu žili, žili roky, roky, no. A hovorím, neboli nejaké zlé vzťahy, skutočne neboli zlé vzťahy.

A teda vraveli ste, že toto neboli odtiaľto gardisti, ktorí s nimi prišli, takže vy ste...

Nie, nie, nie.

Vy ste ich nepoznali, nevedeli ste, hej?

Nie, nie. Nie, nie, nie. Boli uniformovaní, no.

A tu v Hlinnom, pardon, v Hanušovciach, boli tu gardisti?

Tak čo viem, bola tu nejaká skupina. Viem, že tu bolo kino vedľa, vedľa, a robili také služby, hej, ako strážne služby. Ale neboli uniformovaní, len ako... mali civilné obleky, hej.

Tak ako ste vedeli, že sú to gardisti, keď neboli uniformovaní?

Tak to už podľa... lebo tu bol nejaký riaditeľ školy, to bol, ako sa menoval ten... no takže oni to, oni to mali, hej, pár tých členov, ale ináč nerobili žiadne také nejaké razie alebo nejaké také. Len chodili do služby do kina, hej, dávali dozor pre mladých ľudí, lebo vtedy... no takže tak. Nie...miestni to neboli hovorím, to boli cudzí, hovorím, a mali uniformy, hej, lebo... bolo vidno, mali tie čierne uniformy a pušky.

A spomínate si na nejaká mená z tých miestnych gardistov?

To... Ale to už, to všetko pozomieralo, to už ani jeden nežije z týchto, to... Ja viem, že dajaký Krúpa to bol, Krúpa, ale krstné meno neviem. Aj nejaký Glot sa volal, ale potom, po vojne boli zobratí do Ruska, tam na... tam do tých táborov.

Odtiaľto oni boli z Hanušoviec a zobrali ich do Ruska?

Hej, hej, hej. Hej.

Hm.

Sa vrátili dvaja, to boli dvaja bratia, a ten nebol... len jeden že bol. Ale oni nenosili uniformy, len v civilu boli, ako bežní občania.

Hm.

Ale o nich to tak teda ľudia vedeli medzi sebou, hej?

Hej, no jasné, že vedeli, vedeli, ale ináč hovorím, nejaké také zákroky, alebo také, nerobili nič. No tu...

Čo sa stalo s majetkom tých židovských rodín, keď ich zobrali?

Tak hovorím, že... že zariadenie, to tí susedia čo bývali hej, tak tam po dohovore také tie skrine pobrali, a takéto, periny, a tak... no viete také veci, no... To už potom hej, susedia to potom aj pozamykali, tie veci, aby to niekto, no... V tom čase to bolo také narýchlo, hej, ako sa hovorí.

Hm. A s domami čo sa stalo?

Domy neviem, ako to bolo, či to štát zoštátnil, to už neviem povedať, ako toto.

Tie obchody, čo sa stalo s tými obchodmi?

Viem, viem o tom, že ten, ten, ten dom, ten Vol, čo bol vykupovač, tak to odkúpil od toho pána. To bol, sa volal Petřík, priezvisko Petřík. On ten dom odkúpil, ešte on keď sa po vojne vrátil, takže od neho odkúpil...

Po vojne ho od neho odkúpil?

Áno, áno.

A potom, tesne potom, ako ich odvedli preč, tieto rodiny, čo sa stalo s tými obchodmi? Tie ostali prázdne alebo niekto ich prevzal, ako si na to spomínate?

To, to, to ostalo všetko prázdne, hej, no a potom jak to, jak to... už vláda rozhodla, to neviem, ako to bolo. Lebo tam hovorím boli občania, ktorí zriadili také obchody tam, hej, v týchto priestoroch, ale či to bolo v nájme alebo ako to... Že dost' rodín odkúpilo po vojne od tých, ktorí... ktorí sa vrátili, alebo mali príbuzných, hej, tak odkúpili, to ja viem o tom, že podkupovali.

Hej.

Väčšinou, väčšinou odkúpili od tých, od tých potomkov, hej, buď čo sa vrátili alebo príbuzní ďalší, hej, takže to potom popredali.

Áno, ale toto už hovoríte o tom období po skončení vojny.

Áno. Áno, áno, po vojne.

Ešte vás vrátim trošku do toho obdobia Slovenského štátu...

No.

A do toho obdobia, čo nastalo potom, keď vy ste boli svedkom, ako odviedli tie židovské rodiny odtiaľto, tak ste vraveli, že niektoré z tých obchodov, že si tam miestni Ľudia nejakí zriadili svoje obchody?

Áno, áno, áno, súkromné obchody boli.

A spomínate si na také konkrétne príklady, odtiaľto Ľudia, že kto mal aký obchod tam potom?

No tak tam ten, hovorím, čo som spomínal, ten pán Vol, čo predal Petrikovi, tak on mal tam textil, taký rôznyi tovar, hej. Petrik, to viem o tom, že on to kúpil.

Hej. Ale to ste vraveli, že po vojne až.

Áno, po vojne, po vojne.

Ale ja vás chcem vrátiť do toho obdobia ešte pred skončením vojny...

Tak...

Že tam v tých obchodíkoch, čo tam bolo?

No tak tam hovorím, u toho Vola hovorím, to bolo prázdne, a po ukončení vojny tam sme mali školu, tam sme chodili, tade boli školy rozbité, tak tam sme mali na prízemí, za niekoľko mesiacov tam škola bola, hej. To nebolo obsadené, až potom, jak sa vrátili, neskoršie, niektorí sa skôr, niektorí neskoršie... No a ako už odchádzal preč, ten pán Vol, hej, lebo dcéra sa vydala do Košíc, syn je neviem kde, tak on potom vedel, že ide do Švajčiarska, tak predal tomuto Petrikovi.

Hej.

Hej, no. A akým spôsobom to bolo... No a...

Teraz sa vás opýtam, ja tu mám v poznámkach z toho nášho predchádzajúceho stretnutia...

Áno, áno.

Čo ste nám spomínali, že niektoré z týchto židovských domov a z tých židovských obchodov, keď už židia v Hanušovciach neboli, hej, že si ich zobrali nejakí miestni Ľudia, takí, ktorí nemali domy?

Áno, áno, áno. Tam bývali takí, čo nemali domy, tak za čas tam... niekoľko rokov... bývali tam, hej. Obsadili tam tie domky, hej.

A tiež ste nám spomínali, že v dome pani Schonfeldovej...?

No.

Že bol zriadený nejaký obchod ďalší...

No tak tam po vojne, ona mala tam textil. Mám ju v očiach, ako vyzerala, veľmi šikovná pani, ako dcéra toho pána Schonfelda, to bol obchodný dom, tam mala ešte na omietke, že obchodný dom. Tak ona predávala textil, tak tam potom sa presťahoval... Baťa, Baťa... Baťa to bol, Baťa.

Hm.

To pán, pán Babica, teraz on zomrel, ale jeho synovia tu žijú, tak vpredu mali, mali predajňu obuvi, no aj opravovali obuv, aj bývali tam. Začas, hej.

A toto bolo už po vojne, alebo ešte pred skončením?

Po, po, po...

Po... ten Baťa obchod?

Áno, áno, áno, áno. Po vojne, po vojne.

A v tom období ešte pred vojnou, čo tam bolo v tom obchode?

No ako... vtedy keď ich vystažovali, tak to bolo pár mesiacov, čo tam nikto nebýval, to bolo takto, hej. Nebolo to uzamknuté, tak to chodili... viete, ako to je... no... Lebo niektoré boli uzamknuté, niektoré nie, tam... No a potom to obec, hej, ako zadala, že to nebolo obývané a tí ľudia, čo nemali domy, tak tam sa potom nastažovali.

Takže aj tam, áno?

Hej, hej, hej.

Hej.

Ale hovorím, po vojne potom, tie rodiny, ktoré mali príbuzných, odpredali svoje... svoje...

A obchody, vtedy ako vystažovali židov, už potom v tých obchodoch neboli žiadne obchody? Namiesto tých obchodov?

Boli, boli, boli. Boli tam obchody, napríklad tam v pekárni, pekáraň, kde je pekáraň, čo som spomínal, tak tam bol, bol za čas obchod, tam mal, tiež už zomrel, Digoň... Digoň, oni sa... oni tu vedľa bývajú. Aj odkúpili od, od týchto, čo mali mäsiarstvo, Šľama a tam odkúpili potom tieto budovy, hej, odkúpili.

Hm.

Ale tam mal dočasný obchod, také rozličné veci, rozličný tovar tam bol, taký... také... V tej časti prednej, kde bola pekáraň, ako obchod pekársky. No a vzadu, vzadu tam potom bol pekár, Havadej, ktorý tam piekol chlieb pre miestnych ľudí, hej. Aj takto do obchodov dával, aj tak námezdné kto chcel, tak doniesol cesto a on tam piekol, hej. No a... tam vzadu, vzadu to bol taký ďalší, tam býval, ale hovorím, v tej pekárni mal obchod. Dosť hodne rokov mal, potom sa vystažoval preč a už to... Zase asi traja tam boli. No a tú pekáraň, ten obchod, to kúpil, odkúpil od týchto rodín, od tých príbuzných ďalších. Sa volal Sabo, bol v Košiciach, neviem, či ešte žije, asi nežije, on kúpil tento dom potom, hej.

A to bolo ešte cez vojnu?

Nie, nie, nie.

Už po vojne.

Už po vojne, všetko po vojne, po vojne, hej. No a tam v dvoch prípadoch tiež, tak ako je ta Schonfeldová, tam bol vedľa dom, mäsiarstvo, tak tam odkúpil tento dom, mal tam potom mäsiarstvo Hecht. Taký známy, známy, dobrý mäsiar, takže tam po odkúpení toho pozemku aj toho domu potom urobil rekonštrukciu, lebo to bolo dosť také schátralé, tieto budovy, no tak si urobil nový dom. Hecht, a tam mal aj bývanie, tam býval, aj vpredu mal výrobnú. Predajňu, mäsa.

A toto tiež bolo po vojen, to čo teraz hovoríte?

Áno, to bolo po vojne. Po vojne, po vojne.

Mňa by zaujímalo, pán Vitkovič, že či tu niekto nearizoval tie židovské obchody?

Tak tu toto, toto, čo ja mám vedomosť, neprichádza do úvahy. Nevieť ako potom ďalej bolo, ale väčšinou hovorím bolo, že si odkúpili, odkúpili od tých, čo prišli, alebo príbuzných týchto, hej, rodín.

Hm.

Si podkupovali, hej, tieto... Napríklad tam bol, boli dva domky, vyššie od Baťi, stará Baťa čo bola, a tam kúpil to Onderišin, on... s tým Goldom sa dobre poznali, oni, on bol ako vykupovač koní, takže... Hovorím, väčšinou, väčšinou týchto domov, hovorím, odkúpili.

Vtedy, keď tie židovské rodiny vyst'ahovali, ostali tu potom ešte nejaké židovské rodiny?

Ale... v tom období po vyst'ahovaní?

V tom, čo... čo... Vy ste nám popisali tú situáciu, ktorú ste videli...

Časť bola, hovorím, že boli ukrytí, hej, hovorím, v Bystrom a v ďalších obciach, hej, hento bolo utajené, hej.

Takže sa skrývali?

Áno, tým sa podarilo...

Kto sa skrýval?

Prosím?

Kto sa skrýval?

Tak hovorím, tento Gold, čo som spomínal, v Bystrom u Hamzu, potom... ja už neviem, kde... už presne ktoré... Lebo hovorím, tá pani Goldová žije v Izraeli, má osemdesiatšesť rokov, a jej syn sa kamaráti s tým Andrejom Kučinským. Oni sa navštevujú skoro pravidelne rok, v Bratislave, a idú potom k tomu Chaimovičovi do Košíc, ktorý má...

A okrem toho pána Golda, ešte nejaké iné... On sa skrýval sám, alebo s celou rodinou?

Nie, on len sám.

Sám.

Sám.

A s jeho rodinou čo sa stalo?

Ja teraz neviem, že čo on... on bol myslím ešte slobodný, až po vojne sa oženil s tou manželkou. Ona bola v koncentráku, som spomínal, dosť jej teda vytýkal... no a... že no... a mala vytetované číslo, hej. A ona sa zachránila teda.

A čo jej vytýkal?

No že obstala takto, že no viete, ako tam vtedy robili, že boli donútené, hej, na určité služby, protislužby, no čo vám budem hovoriť. No a hovorí: „Čo som mala robiť, keď chcela som žiť,“ že by tam ostala, no tak čo máte robiť. Teraz každý je múdry, ako sa hovorí, po vojne je každý...

Vy ste toto počuli, ako ona to hovorila?

Hej, no oni sa občas... no tak ako sa... pri rozhovoroch, keď sa stretli susedia, tak hovorí že...

Takže pán Gold bol slobodný, on sa išiel ukryť...

Tak nie som si tak stopercentne istý, lebo to sú už roky, ale... lebo oni majú... myslím, že mali dvoch chlapcov, hej, asi. No a oni potom v druhej vlne sa vybuďovali, no a potom hovorím, odpredali riadne tento dom, tam... bol tam pán Mikita, on robil na výkupnom podniku, a oni tak sa poznali, hej v dobrom, lebo on vykupoval kone, hej, tak to tak bolo ako, vykupovač koní, hej...

To ale teraz už zase hovoríte o tom období po vojne.

Áno, áno, áno...

Lebo... zase vás vrátim naspäť do obdobia Slovenského štátu.

No, no, no.

A do tej situácie, keď ste hovorili, že časť tých židovských rodín, že boli vyst'ahovaní, to ste videli, to ste nám popísali, a niektorí že sa skrývali. Okrem pána Golda, o kom viete, že sa ukrývali?

Tak časť, časť... čo ja tak mám v pamäti, to boli rodiny Grunwaldovcov, aj čas ja viem o tom, že boli pri partizánoch, hej, ale to už koľko... aký čas... no...

A pán Vol bol kde, jeho tiež zobrali, vtedy keď zobrali tie rodiny?

Nie, nie. Nie, nie, nie, on tiež bol ukrývaný s rodinou, on to obstal (prežil)... on obstal.

A vy ste vtedy, keď sa oni skrývali, vy ste vedeli o tom, že sa skrývajú?

To nie, to nikto nevedel, to až po vojne, to viete. Však to bolo utajené, keby boli vedeli, tak ich vystopujú, viete, to bolo veľmi prísne, lebo stačilo povedať slovo a ŠtB... Štátna bezpečnosť ho sledila, nie, tak to... To bolo veľké riziko.

Takže vy ste sa o tom dozvedeli kedy?

No tak z rozprávania ľudí, viete, ako sa to už po vojne... lebo to nikto nevedel, oni vedeli, ale nemohli povedať, viete to, stačí... neviete, ktorý je aký, je človek, hej... Stačilo udanie a už je hotovo.

A boli tu potom... vy ste vraveli, že to, čo ste videli, tú deportáciu, to vyst'ahovanie...

Áno.

Spomínali ste august tisícdeväťstoštyridsaťštyri alebo, že tak si na to spomínate...

Tak... tak to asi bolo, koncom augusta štyridsaťdva. Štyridsať...

Teda pardon, štyridsaťdva.

Hej.

A potom neskôr, po to štyridsiatom druhom roku, žili tu ešte nejaké židovské rodiny?

To nikto už nebol, lebo tí, čo sa skrývali, sa neukázali, hej.

Takže tu už...

Nie, nie. Nikto tu nebol, nie. Viem o tom, ale aj tak ho zobrali, to bol ten Altmann, on sa dal pokrstiť, hej.

On bol lekárnik, ste vraveli?

Lekárnik, lekárnik, lekárnik, hej, viem o tom, že som ako miništrant v kostole, hej, ešte dostal od toho pána farára prijímanie, lebo musel byť, že by mal doklad, že ho...

A on sa dal pokrstiť na rímskokatolícku vieru, áno?

No tak taká bola podmienka, ten zákon, čo dal prezident, kto sa dá... ako no, takže ostane, že nemôže ísť, hej...

A on sa dal pokrstiť, aj jeho manželka sa dala pokrstiť?

Áno, boli na prijímanie, však ja som ako... tam som ich obsluhoval.

Aj... mali aj deti?

Oni mali dcéru aj syna.

A tých tiež dali pokrstiť?

To neviem. To neviem, len oni boli dvaja v kostole.

A vy ste boli pri tom, ako ich dvoch...?

Áno, áno, áno...

Krstili.

Pán farár Snak.

Takže oni tu potom ešte zostali?

To už tak vyššie... neostal tu nikto, rozumiete ma. Neostal tu nikto. Ale kde odišli alebo z toho transportu, ako... Lebo vtedy bol ten zákon, aspoň čo som sa dopočul, že kto je prekrstený, že už nemôžu... nemá ísť na deportáciu. Či z tých skupín, potom ako ich dávali, neviem, hej, či ostal, kde ostal, to vám už nemôžem povedať.

Takže oni sa odst'ahovali?

No však pravdaže, oni... oni odišli... oni do toho nešli, do toho, do tých áut, ale ako odišli odtiaľ, nikto nevedel. Kde odišli, ako odišli, to vám nemôžem potvrdiť, ale odišli.

Hm.

Čiže odišli... zmizli, lebo oni mali už správy určité, však viete, to sa rozšírilo, že bude, hej, tá deportácia, no tak každý už si zaist'oval veci, áno. Ale to všetko bolo utajené, to nemohlo... hovorím, to stačilo jedno slovo a už, už je akcia zmarená, aj tí ľudia by boli,... ktorí to nadržovali, no tak. Ja tiež viem, čo z mojej rodiny, tam to bolo... to tiež, tiež ich zachránili, že im dali, hej, ich vydržovali. Také mali miesto, hej, že im nosili stravu, že by... lebo sa nesmeli ukázať vonku, viete, ako to bolo.

Od vás z vašej rodiny takto niekto pomáhal?

To nie z mojej rodiny, to už ako strýko, ďalších týchto...

A tu v Hanušovciach?

Nie, nie, nie, nie.

Na inom mieste.

To pri Raslaviciach, tam bola obec Lopúchov.

A to ste sa tiež kedy dozvedeli o otomto, že im pomáhali?

No to tak, ako sme chodili na návštevy, tak dôverne sme hovorili, ako to, tam hovorili: „Tak tam a tam, tomu sme pomohli,“ ... no...

A to bolo ešte obdobie počas vojny, že oni vám to povedali?

Áno, áno. Áno, áno, počas vojny. Počas vojny. Počas vojny, no. Boli viaceré také prípady, rodiny, čo... hej... to bolo veľké riziko, veľké riziko, skutočne... Lebo to neviete, na koho padnete...akí ľudia, nie...

Vy ste chodili často teda do toho kostola, keď ste ministrovali...

No.

Hej, tak ste sa pohybovali často v tom prostredí, v kostole, hej.

No.

A zaujímalo by ma, či váš pán farár tu bol niekedy... by niekedy vyjadril svoj názor o tom, čo sa dialo s hanušovskými židmi?

No on nebol zlý človek, hovorím, vtedy to štát nepodporoval, to každý farár mal role, pozemky, hej, kde mal sluhov, ktorí mu obrábali, no a z toho sa žilo, hej. Takže povedal, že nedobre sa to robí, hej,

viete, ale čo mohol robiť. No a toto viem, ja som na vlastné oči videl, že ten Altmann s manželkou boli... aj im dával do úst, hej, toto... Lebo oni boli dvaja, syn a dcéra neboli, oni dvaja boli tam, no a...

Hej, hej.

Toto som videl, na to som hovoril, že...

Áno, to máte takú spomienku...

Áno, áno. Ináč bol veľmi dobrý človek. Ten Altmann, to bol veľmi dobrý človek, i manželka, hovorím, tie deti... hovorím... Čo mali tú lekárňu, tak vpredu mali predajňu a vzadu bývali. Mali tam byt, ubytovanie. Že veľmi pomáhal...

A s tou ich lekárňou, čo sa stalo?

Prosím?

S tou ich lekárňou, vraveli ste, že oni tak zmizli, hej...

No tak...

A čo tam potom bolo, tam už nebola tá lekárňa?

Lekárňa nebola, lebo sa robilo to sídlisko tu, hej, to centrum sa robilo, bytovky, tak to všetko toto... Aj takýchto ľudí, hej, podkupovali tieto...

Ale tesne po tom, ako Altmannovci zmizli, odišiel lekárnik z Hanušoviec, ja sa tak snažím vžiť do tej situácie, viete, čo potom?

Nikto nebol... tam... bola, bola, máte pravdu, bola lekárňa, lekárňa bola, ale už... ale neskoršie až, hej, lebo to všetko bolo porozbíjané, viete, ako tam... keď zariadené bolo, a to neuzamknuté, tak to viete, ako ľudia, cigáni...

Nieko si pobral tie veci odtiaľ?

Až potom, potom to bolo, že... ako to... viac ako pol roka potom, že to už cez okreš išlo. To viem, že tam bola pomocnica pri lekárnikovi, viem... meno si nepamätám, ktorý tam bol lekárnik. To bol nejaký cudzí človek, to viem, a ona bola ako, pomáhala, hej, ako z tých... ona bola, pôvodne sa volala Veľebírová, oni tam pri tom Friedmannovi bývali, tam...

Hm.

Friedmann, ten Kotko, čo sa volal, ako prímenie mal, a vedľa boli domy týchto dvoch, dvoch rodín. Vpredu jedna rodina a vzadu jedna rodina. A z tých jedných, jedna dcéra, taká mladšia, hej, taká šikovná bola, no tak v tej lekárni...

Ale ona tam pomáhala, lekárnik tam bol nejaký iný, ste hovorili cudzí...

Hej, hej, ale to už, hovorím, už pol roka, možno, že viacej. Nebolo... bolo to všetko prázdne, lebo tam regály boli doničené, poškodené, aj budova, to tak to viete, no.

Musíme si urobiť prestávku, lebo skončila nám kazeta. Musia si chlapci vymeniť.

No dobre.

Dobre?

No, viete, to je tak, že... už mimo?